

مجالس رمضانی

۱۱

مجلس یازدهم

دربارهٔ آداب مستحب روزه

علامه محمد بن صالح العثیمین رحمہ اللہ

ترجمہ: احمد رادبادہ

مرکز مطالعات متین

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجلس یازدهم: دربارهٔ آداب مستحب روزه

حمد و سپاس خدایی را که امیدواران را به بیش از آنچه آرزو کنند می‌رساند، و درخواست‌کنندگان را بیش از آنچه خواسته‌اند عطا می‌کند. او را بر نعمت هدایت که به ما عطا فرمود ستایش می‌کنم، و به یگانگی او گواهی می‌دهم؛ گواهی کسی که از دلایل و اصول آن آگاه است. درود و سلام می‌فرستم بر پیامبرمان محمد صلی الله علیه وسلم، بنده و فرستادهٔ او، و بر همراه او ابوبکر که در سفر و حضر همواره ملازم او بود، و بر عمر، حامی اسلام که به خاطر عزم استوارش از سرزنش هیچ سرزنش‌کننده‌ای نمی‌ترسید، و بر عثمان که در برابر

نزول بلاها شکبیا بود، و بر علی بن ابی طالب که پیش از کشیدن شمشیرش با شجاعتش دشمنان را می ترساند، و بر تمام خاندان و اصحاب پیامبر که در اصول و فروع دین پیشتاز شدند، مادامی که باد میان جنوب و شمال و شرق و غرب می وزد.

برادران و خواهران من: این مجلس درباره بیان دسته دوم از آداب روزه، یعنی آداب مستحب است. برخی از این آداب چنین است:

سحری خوردن. سحری غذایی است که در آخر شب صرف می شود و به این دلیل نامیده شده که در وقت سحر قرار می گیرد. پیامبر صلی الله علیه وسلم به خوردن سحری امر کرده و فرموده است: **«سحری بخورید، زیرا در سحری برکت است»**. متفق علیه.^۱ همچنین در صحیح

۱ - به روایت بخاری: کتاب الصوم، باب بركة السحور من غير إيجاب (۱۹۲۳) و مسلم: کتاب الصیام، باب فضل السحور (۱۰۹۵) از انس بن مالک رضی الله عنه.

مسلم از عمرو بن العاص رضی الله عنه روایت شده که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «تفاوت روزه ما با روزه اهل کتاب در خوردن سحری است»^۱.

پیامبر صلی الله علیه وسلم سحری خوردن با خرما را ستوده و فرموده‌اند: «بهترین سحری برای مؤمن خرماسست». به روایت ابوداود^۲ همچنین ایشان فرمودند: «سحری خوردن سراسر برکت است، پس آن را ترک نکنید، حتی اگر یکی از شما جرعه‌ای آب بنوشد. زیرا خداوند و فرشتگانش بر کسانی که سحری می‌خورند درود

۱- به روایت مسلم: کتاب الصیام، باب فضل السحور (۱۰۹۶).

۲- سند آن حسن است و شواهدی دارد که با آن به درجهٔ صحت می‌رسد. (مؤلف).

به روایت ابوداود: کتاب الصیام، باب من سمی السحور الغداء (۲۳۴۵) از حیث ابوهیره رضی الله عنه.

می‌فرستند». به روایت احمد، و منذری می‌گوید: سند این حدیث قوی است.^۱

برای کسی که سحری می‌خورد شایسته است که نیتش از سحری خوردن اطاعت از فرمان پیامبر صلی الله علیه وسلم و پیروی از سنت ایشان باشد تا خوردن سحری او عبادت محسوب شود. همچنین نیتش از خوردن سحری تقویت برای روزه باشد تا اینکه شامل اجر و پاداش شود.

سنت این است که سحری خوردن را تا نزدیک طلوع فجر به تأخیر بیندازد، مگر آنکه روزه‌دار از طلوع فجر بیم داشته باشد؛ زیرا این عمل پیامبر صلی الله علیه وسلم بوده است. قتاده رحمه الله از انس بن

۱- جمله اول آن شاهی در صحیحین دارد. (مؤلف).

به روایت احمد (۱۲/۳) از ابوسعید خُدَری رضی الله عنه. نگا: الترغیب والترهیب (۱۶۲۳).

مالک رضی الله عنه روایت کرده است که پیامبر خدا صلی الله علیه وسلم و زید بن ثابت سحری خوردند و هنگامی که از خوردن سحری فارغ شدند، پیامبر صلی الله علیه وسلم برای نماز برخاست و نماز خواند. از انس پرسیدیم: «بین پایان سحری و آغاز نماز چقدر فاصله بود؟» گفت: «به اندازه‌ای که شخص پنجاه آیه بخواند». به روایت بخاری.^۱

و از عایشه رضی الله عنها روایت شده است که بلال در شب اذان می‌گفت (اذان اول را قبل از فجر می‌داد)، پس پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «بخورید و بنوشید تا زمانی که ابن ام مکتوم اذان دهد، زیرا او تا طلوع فجر اذان نمی‌گوید». به روایت بخاری.^۲

۱- به روایت بخاری: کتاب مواقیت الصلاة، باب وقت الفجر (۵۷۶).

۲- به روایت بخاری: کتاب الصوم، باب قول النبی صلی الله علیه وسلم: «لا یمنعکم من سحورکم اذان بلال» (۱۹۱۸).

تأخیر سحری خوردن برای روزه‌دار راحت‌تر است و همچنین باعث می‌شود از خواب ماندن برای نماز صبح در امان بماند. روزه‌دار حق دارد پس از سحری نیز تا قبل از این از طلوع فجر مطمئن شود، بخورد و بیاشامد، حتی اگر نیت روزه را هم کرده باشد، به دلیل سخن خداوند متعال: **﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ﴾** [بقره: ۱۸۷] (بخورید و بیاشامید تا زمانی که رشته سفید فجر از رشته سیاه شب برایتان آشکار شود).

طلوع فجر را با مشاهده یا خبری موثق تشخیص می‌دهند. هنگامی که طلوع فجر فرا رسید، روزه‌دار باید دست از خوردن و آشامیدن بکشد و در قلبش نیت روزه داشته باشد، و نیت را به زبان نیاورد (تلفظ نکند)؛ چرا که تلفظ کردن آن بدعت است.

همچنین از جمله آداب مستحب این است که روزه‌دار به محض اطمینان از غروب خورشید - چه از راه مشاهده مستقیم آن باشد و

چه از طریق خبر شخص قابل اعتمادی که موجب اطمینان به غروب شود - افطارش را به تأخیر نیندازد، بلکه در افطار شتاب کند. سهل بن سعد رضی الله عنه روایت می‌کند که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده است: «مردم همواره در خیر و نیکی خواهند بود تا زمانی که در افطار شتاب کنند». متفقٌ علیه.^۱

و پیامبر صلی الله علیه وسلم در روایتی که از خداوند عزوجل نقل می‌کنند، فرمودند: «بدون شک محبوب‌ترین بندگانم کسانی‌اند که در افطار شتاب می‌کنند». به روایت احمد و ترمذی.^۲

۱- به روایت بخاری: کتاب الصوم، باب تعجیل الإفطار (۱۹۵۷) و مسلم: کتاب الصیام، باب فضل السحور (۱۰۹۸).

۲- سند آن ضعیف است. ترمذی می‌گوید: این حدیث حسن غریب است. (مؤلف).

همچنین سنت است روزه‌دار با رُطَب (خرمای تازه) افطار کند. اگر رطب یافت نشد با خرما، و اگر آن هم نبود، با چند جرعه آب افطار کند. از انس رضی‌الله‌عنه روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم پیش از نماز مغرب با چند عدد رطب افطار می‌کردند، اگر رطب نبود، با چند عدد خرما، و اگر آن هم نبود، چند جرعه آب می‌نوشیدند. به روایت احمد و ابوداود و ترمذی.^۱

و اگر روزه‌دار هیچ‌یک از رطب، خرما و آب را نیافت، با هر غذای حلال و نوشیدنی که برایش آسان بود افطار کند، و چنانچه هیچ غذایی پیدا

به روایت احمد (۲/ ۲۳۷). و ترمذی: کتاب الصوم، باب ما جاء فی تعجیل الإفطار (۷۰۰). از ابوهیره رضی الله عنه.

۱- سند آن بسیار حسن است. (مؤلف).

به روایت احمد (۳/ ۱۶۴) و ابوداود: کتاب الصیام، باب ما یفطر علیه (۲۳۵۶) و ترمذی: کتاب الصوم، باب ما جاء فیما یستحب علیه الإفطار (۶۹۶).

نکرد، با قلب خود نیت افطار کند. و نیازی به لیس زدن انگشت و یا جمع کردن آب دهان و سپس بلعیدن آن نیست، همانطور که برخی از عوام این کار را انجام می‌دهند.

شایسته است روزه‌دار هنگام افطار هر دعایی که دوست دارد بخواند، زیرا در سنن ابن ماجه آمده است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «دعای روزه‌دار هنگام افطار رد نمی‌شود»^۱! صاحب کتاب «زوائد»^۲ نیز گفته است: سند این حدیث صحیح است.^۳

۱- به روایت ابن ماجه: کتاب الصیام، باب فی الصائم لا ترد دعوته (۱۷۵۳) از عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله عنهما.

۲- بوصیری، مصباح الزجاجة (۶۳۶).

۳- برخی آن را ضعیف دانسته و سبب اختلاف آنان در صحیح دانستن این حدیث، اختلافشان در تعیین یکی از روایان آن است، اما دربارهٔ اجابت دعای روزه‌دار به شکل مطلق شواهدی هست، بنابراین حدیث حسن است. (مؤلف).

همچنین در حدیثی که ابوداود به صورت مرسل^۱ از معاذ بن زهره روایت کرده، آمده است که پیامبر صلی الله علیه وسلم هنگام افطار می فرمودند: «اللَّهُمَّ لَكَ صُمت، وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ»^۲ (خداوند! برای تو روزه گرفتم و با روزی تو افطار کردم) و در روایتی دیگر که از ابن عمر روایت شده است، آمده که پیامبر صلی الله علیه وسلم هنگام افطار می فرمودند: «ذَهَبَ الظَّمَأُ، وَابْتَلَّتْ الْعُرُوقُ، وَتَبَّتْ الْأَجْرُإُنْ شَاءَ اللَّهُ»^۳

۱- معاذ بن زهره تابعی است و ابن حبان او را ثقه دانسته است. بنابراین حدیث به سبب مرسل بودنش ضعیف است اما این حدیث شاهی دارد که شاید به آن قوی شود. (مؤلف).

۲- به روایت ابوداود: کتاب الصیام، باب القول عند الإفطار (۲۳۵۸).

۳- سند آن حسن است (مؤلف). به روایت ابوداود: کتاب الصیام، باب القول عند الإفطار (۲۳۵۷).

(تشنگی برطرف شد، رگ‌ها تازه شدند و اجرو پاداش به خواست خدا ثابت گردید).

و از آداب مستحب روزه، زیاد خواندن قرآن، ذکر، دعا، نماز و صدقه است. در صحیح ابن خزیمه و ابن حبان از پیامبر صلی الله علیه وسلم روایت شده که فرمودند: «سه دعایند که رد نمی‌شوند: دعای روزه‌دار تا وقتی افطار کند، دعای امام عادل و دعای مظلوم؛ خداوند دعای مظلوم را بالای ابرها می‌برد و درهای آسمان را به روی آن باز می‌کند و پروردگار می‌فرماید: به عزت و جلالم سوگند که حتی پس از مدتی

هم که شده، حتماً تو را یاری خواهم کرد».^۱ احمد و ترمذی نیز آن را روایت کرده‌اند.^۲

و در صحیحین (بخاری و مسلم) از ابن عباس رضی الله عنهما روایت شده که فرمود: «رسول خدا صلی الله علیه وسلم بخشنده‌ترین مردم بود، و اوج بخشنده‌گی ایشان در رمضان زمانی بود که جبرئیل او را ملاقات می‌کرد و قرآن را با او مدارس می‌نمود. در آن هنگام، بخشنده‌گی رسول الله صلی الله علیه وسلم در نیکی، از بادِ پُرسرعت نیز بیشتر بود».^۳

۱- صحیح ابن خزیمه (۱۹۰۱)، صحیح ابن حبان (۳۴۲۸).

۲- در آن ضعف وجود دارد و برخی از قسمت‌های آن شواهدی دارد. (مؤلف). به روایت احمد: (۲/ ۳۰۴) و ترمذی: کتاب الدعوات، باب فی العفو والعافیه (۳۵۹۸) از ابوهریره رضی الله عنه.

۳- تخریج آن گذشت.

بخشش و سخاوت پیامبر صلی الله علیه وسلم شامل علم، جان و مال ایشان در راه خداوند و برای آشکارکردن دین، هدایت بندگان و رساندن منفعت به مردم به هر طریقی از تعلیم به شخص جاهل و برطرف کردن نیاز مردم و غذا دادن به آنها بود.

بخشنده‌گی ایشان در ماه رمضان به خاطر عظمت این ماه، چندبرابر شدن ثواب اعمال و یاری دادن به مردم چندین برابر می‌شد. به علاوه، روزه و غذا دادن از جمله عوامل ورود به بهشتند.

در صحیح مسلم از ابوهریره رضی الله عنه روایت شده است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: **«چه کسی از شما امروز روزه است؟»** ابوبکر گفت: من. فرمود: **«چه کسی از شما امروز جنازه‌ای را تشییع کرده است؟»** ابوبکر گفت: من. فرمود: **«چه کسی از شما امروز نیازمندی را طعام داده است؟»** ابوبکر گفت: من. فرمود: **«چه کسی از شما امروز بیمار را عیادت کرده است؟»** ابوبکر گفت: من.

پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «این امور در هیچ شخصی جمع نمی‌شوند مگر آنکه وارد بهشت می‌گردد»!

و از جمله آداب مستحب روزه این است که روزه‌دار نعمت روزه را همواره به یاد داشته باشد و شکرگزار باشد که خداوند او را بر این نعمت یاری کرده و توفیق داده است تا روزش را کامل و ماهش را تمام کند؛ زیرا بسیاری از مردم از این نعمت محروم مانده‌اند؛ یا به دلیل مرگشان قبل از رسیدن ماه رمضان یا به دلیل ناتوانی‌هایشان یا به دلیل گمراهی و بی‌رغبتی و کوتاهی در انجام این عبادت بزرگ. پس روزه‌دار باید همواره خدا را برای این نعمت بزرگ که وسیله

۱- به روایت مسلم: کتاب فضائل الصحابة رضی الله عنهم، باب من فضائل أبي بكر الصديق رضی الله عنهم (۱۰۲۸).

مغفرت گناهان و بخشش و والایی درجات در بهشت برین نزد پروردگار است، حمد و سپاس گوید.

ای برادران من! به آداب روزه پایبند باشید و از اسباب خشم و انتقام‌جویی دوری کنید، و به اوصاف سلف صالح متصف شوید زیرا آنچه باعث صلاح و درستی نسل‌های اول این امت شد، یعنی اطاعت از خدا و دوری از گناهان، همان باعث صلاح و نیکی نسل‌های بعد نیز خواهد شد.

ابن رجب رحمه‌الله می‌گوید: روزه‌داران دو دسته‌اند؛ دسته اول کسانی‌اند که غذا و نوشیدنی و شهوت را به خاطر خدا ترک می‌کنند و از خداوند پاداش بهشت را امید دارند. چنین افرادی در واقع با خداوند معامله کرده‌اند، و خداوند هرگز پاداش کسی که عمل نیک

۱- نگا: لطائف المعارف (۲۹۶-۲۹۹).

انجام دهد را تباه نمی‌کند، و او را نا امید نمی‌سازد؛ بلکه بزرگترین سود را به دست خواهد آورد. رسول الله صلی الله علیه وسلم به شخصی فرمودند: «تو هیچ چیزی را به خاطر ترس از خدا ترک نمی‌کنی مگر آنکه خداوند چیزی بهتر از آن را به تو عطا می‌کند». امام احمد رحمه الله این حدیث را روایت کرده است.^۱

روزهدار در بهشت، در ازای روزه‌اش از غذا، نوشیدنی و همسران بهشتی برخوردار خواهد شد؛ چنان‌که خداوند متعال می‌فرماید:

{كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ} [حاقه: ۲۴]

(بخورید و بیاشامید، گوارایتان باد، به پاس آنچه در روزهای گذشته

۱- صحیح است. (مؤلف). به روایت امام احمد (۷۸ / ۵).

انجام دادید). مجاهد و دیگران گفته‌اند که این آیه برای روزه‌داران نازل شده است.^۱

در حدیث عبدالرحمن بن سمره رضی الله عنه دربارهٔ آنچه پیامبر صلی الله علیه وسلم در خواب دیده آمده که فرمودند: «مردی از امتم را دیدم که از شدت تشنگی لاله می‌زد، هر بار که به حوضی نزدیک می‌شد، از آن منع شده و رانده می‌شد؛ ناگهان روزهٔ ماه رمضان به سراغ او آمد و به او آب داد تا سیراب شد». به روایت طبرانی.^۲

۱- نگا: لطائف المعارف (۲۹۶).

۲- سند آن ضعیف است، اما ابن قیم پس از آنکه همهٔ آن را در مسئلهٔ دهم کتاب «الروح» آورده می‌گوید: «از شیخ الاسلام ابن تیمیه شنیدم که این حدیث را گرامی می‌داشت و می‌گفت: اصول سنت شاهد [درستی] آن است و از بهترین احادیث است». (مؤلف). نگا: کتاب الروح (۱/ ۳۵۶).

ای قوم من! آیا کسی نیست که در این ماه، خداوند رحمان را صدا
بزند؟ آیا کسی نیست که به نعمت‌هایی که خداوند برای مطیعان در
بهشت آماده کرده است، رغبت داشته باشد؟

آنکه ملکِ بهشت را می‌خواهد

سستی و کاهلی را رها کند

و در تاریکی شب برخیزد

و به سوی نور قرآن بشتابد

روزه‌ها را پی‌درپی به جا آورد

که زندگی این جهان فناپذیر است

زندگی حقیقی، همجواری با پروردگار

در سرای امن و امان است.^۱

دسته دوم روزه داران کسانی هستند که در این دنیا از هر چیزی غیر از خدا روزه می گیرند؛ یعنی سر و آنچه در آن است (چشم، گوش، زبان) و شکم و هر چه در آن جای دارد را از حرام حفظ می کنند، پیوسته به یاد مرگ و پوسیدگی بدن هستند و آخرت را می طلبند و به همین خاطر زینت و زیبایی دنیا را ترک می کنند. عید فطر واقعی برای چنین روزه داری روزی است که پروردگارش را ملاقات کند و از دیدار او شاد گردد.

هر کس به فرمان خداوند از شهوت های دنیا روزه بگیرد، فردا در بهشت به آنها خواهد رسید، و کسی که از هر چیزی غیر خدا روزه بگیرد، عید حقیقی او روز ملاقات پروردگار است. چنان که خداوند می فرماید: **مَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ**

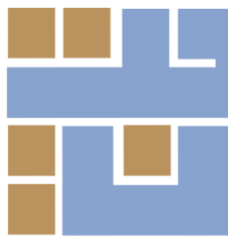
الْعَلِيمُ {عنکبوت: ۵} (کسی که امید به دیدار الله دارد، پس زمان وعده الله حتماً فرا خواهد رسید و او شنوا و داناست).

ای توبه‌کنندگان! امروز از شهوات نفس خود روزه بگیرید تا در روز ملاقات، به عید حقیقی خود دست یابید.

خداوندا! باطن ما را با اخلاص نسبت به خودت زیبا گردان، و اعمال ما را با پیروی از رسالت و رعایت آداب او نیکو فرما. پروردگارا! ما را از غفلت‌ها بیدار کن، از سقوط به درکات نجات بده، گناهان و بدی‌های ما را محو و بخشوده بفرما، و بر ما و پدران و مادران ما و همه مسلمانان زنده و مرده، به رحمت خودت مغفرت نازل کن؛ ای مهربان‌ترین مهربانان!

و درود و سلام خداوند بر پیامبر ما محمد و تمامی خاندان و یارانش باد.

مجلس یازدهم: دربارهٔ آداب مستحب روزه

مرکز مطالعات متین

www.MatinStudies.com

t.me/MatinStudies

facebook.com/MatinStudies

Instagram.com/Matinstudies

X.com/Matinstudies